

Хімічна промисловість України

Хімічна промисловість виробляє продукцію, використовуючи хімічні методи переробки сировини й матеріалів. Важливість комплексу полягає в тому, що він використовує різноманітну сировину, характеризується істотними особливостями технологічних процесів, надзвичайно широким діапазоном застосування в національного господарського комплексу та побуті його готової продукції і напівфабрикатів.

Почав формуватися хіміко-індустріальний комплекс України в кінці XIX ст. на Донбасі з підприємств, що виробляли соду (1898 р. - Слов'янський содовий завод). Заводи синтетичних матеріалів були побудовані перед Другою світовою війною. У 1932 р. став до ладу Горлівський азотнотуковий завод, у 1937 р. - Дарницький комбінат штучного шовку, завод пластмас у Харкові, у 1938 р. - Дніпродзержинський азотнотуковий комбінат і Красноперекопський бромний заводи. У 50-і роки XX ст. швидко нарощувалися потужності з виробництва мінеральних добрив, а також соди, лугів, кислот. Особливо активно комплекс розвивався в 60-80-і роки XX ст. Зараз хіміко-індустріальний комплекс України є одним з найпотужніших в Україні.

Хімічна індустрія виділяється надзвичайно широкою сировинною базою. Вона використовує нерудну мінеральну (хімічну) сировину із земних надр (калійні і кухонні солі, фосфорити, апатити, сірку), паливні мінеральні ресурси (нафту, природний газ, вугілля, сланці), відходи чорної і кольорової металургії, лісової, харчової та легкої промисловості. Використовуючи сировину з інших галузей, хімічна індустрія комбінується і кооперується з ними. Характерна для неї і концентрація виробництва, що здійснюється шляхом об'єднання підприємств або збільшенням потужностей технологічних ліній.

Окремі галузі хімічної промисловості мають свої специфічні особливості. Багато з них потребують великої кількості води для здійснення технологічних процесів (на виготовлення 1 т синтетичного волокна витрачається 5 тис. м³ води). Виробництво волокон є і досить трудомістким. Для інших галузей хімічної індустрії потрібна велика кількість палива чи електроенергії. Отже, галузі хімічної промисловості загалом належать до матеріаломістких, що зумовлюється великими затратами сировини на одиницю продукції (на 1 т капролактаму потрібно 8 т сировини). Тому, розвиток і розміщення галузей чи окремих виробництв хімічного комплексу зумовлюються дією різних факторів: сировинного, паливно-енергетичного, водного, працересурсного, споживчого, екологічного та ін.

Сучасний хімічний комплекс України включає підприємства таких галузей: хімічна промисловість (гірничо-хімічна промисловість, основна хімія, промисловість хімічних волокон і ниток, промисловість синтетичних смол і пластмас, лакофарбова промисловість, промисловість синтетичних барвників), хіміко-фармацевтична промисловість, нафтохімічна промисловість (виробництво

продуктів основного органічного синтезу, шинна, гумово-азбестова галузі промисловості).

Основна функція підприємств *гірничо-хімічної промисловості* — видобуток гірничо-хімічної сировини: сірки, фосфатних і калійних солей, які використовуються для виробництва міндобрив і іншої продукції; кухонної солі, необхідної для виробництва кальцинованої і каустичної соди. Серед основних родовищ гірничо-хімічної сировини слід виділити *Роздільське, Яворівське, Немирівське, Язівське* родовища сірки, *Калуське і Стебниківське* родовища калійних солей, *Бахмутське, Слов'янське, Артемівське, Роменське, Сиваське, Солотвинське* родовища кам'яної солі, *Кролевецьке та Ізюмське* родовища фосфоритів.

Основна хімія в Україні спеціалізується на виробництві мінеральних добрив, кислот і солей. Кальциновану та каустичну соду виробляють у *Слов'янську та Лисичанську*, де є значні поклади кухонної солі, що є сировиною для даного виробництва. В 2004 р. в Україні було вироблено 210 тис. т. каустичної соди та понад 656 тис. т кальцинованої.

Калійні добрива випускаються в *Калуші* на концерні "Лукор"; на *Стебницькому калійному заводі*, виробництво орієнтується на сировину). В 2004 р. було вироблено понад 10 тис. т.

Фосфорні добрива з привізних апатитів виробляють у районах бурякосіяння (*Вінниця, Суми*), а також *Одесі і Костянтинівці*. Незначна частка сировини видобувається на *Кролевецькому та Ізюмському родовищах фосфоритів*. Орієнтація на споживача є вигідною, оскільки з 1 т фосфоритів виходить 2 т добрив.

Азотно-тукова промисловість використовує коксівний та природний газ для отримання азотних; добрив. Тому найбільші її підприємства розміщені в *Дніпродзержинську, Горлівці, Сєверодонецьку*, а також у районах споживання добрив (*Рівне, Черкаси*) на газопроводах. Річне виробництво складає 2,4 млн. т.

Виробництво сірчаної кислоти, через її погану транспортабельність, тяжіє до районів споживання продукції, тобто підприємств, що виробляють фосфорні та азотні добрива. Практично в кожному з центрів виробництва цих добрив налагоджено випуск сірчаної кислоти, але найбільше її виробляють у *Рівному, Новому Роздолі. Костянтинівці, Дніпродзержинську*. В 2004 р. було вироблено понад 1,4 млн. т.

Промисловість органічного синтезу дає більшу частку продукції хімічного комплексу. Синтетичні матеріали створюють нову сировинну базу для промисловості, будівництва. Переважно вони дешевші й кращої якості від натуральних, хоч мають гірші гігієнічні властивості.

Хімія органічного синтезу охоплює заводи, що виробляють напівпродукти для отримання полімерів (*Лисичанськ, Сєверодонецьк, Горлівка, Дніпродзержинськ, Запоріжжя*). Використовує галузь, в основному нафтогазову

сировину, значно скоротилося зараз застосування відходів переробки деревини, сільськогосподарської сировини, а також вугілля.

Розміщення підприємств, що *виробляють полімери*, залежить, передусім від наявності вуглеводневої сировини, а також палива, електроенергії, води. Для деяких підгалузей важливим фактором розміщення є також трудові ресурси. Синтетичні смоли і пластмаси виробляють, переважно, на нафтохімічних комбінатах, азотно-тукових і хлорних заводах, тобто вони поєднуються з випуском інших хімічних продуктів. Найбільшими виробниками смол та пластмас є *Донецьк, Северодонецьк, Запоріжжя, Дніпродзержинськ, Первомайськ* та ін. Штучні (з целюлози) і синтетичні (з синтетичних смол) хімволокна виготовляють підприємства у *Чернігові, Києві, Черкасах, Соколі* (Львівська область).

Серед виробників, що *переробляють полімери*, виділяється випуск шин, що налагоджено на *Дніпропетровському шинному* заводі та *Білоцерківському* комбінаті шин та гумовоазбестових виробів. В останні роки виробництво шин становить 8 млн. шт. на рік.

Серед інших галузей хімічного комплексу важливими є *лакофарбова* (*Дніпропетровськ, Львів, Одеса* та ін.), промисловість *синтетичних барвників* (*Рубіжне* у Луганській області), *хіміко-фармацевтична* (*Київ, Харків, Одеса, Львів*), *фотохімічна* (*Шосткинське об'єднання "Свема"* у Сумській області з виробництва кіноплівки та *Київська фабрика "Фотон"*).

У перспективі розвиток хімічного комплексу в Україні має здійснюватися на основі реконструкції і технічного переоснащення вже діючих підприємств. Для відновлення екологічно чистого довкілля у промислових вузлах і центрах потрібно здійснювати комплекс природоохоронних заходів, а можливо і перепрофілювання шкідливих виробництв, винесення окремих підприємств за межі міст.